

Erasmuksen tutkielman sisältö

✱ Via Dolorosan ristintie Pilatuksen palatsilta Pyhän Haudan kirkolle.

Varmat väitteet

Erasmuksen tutkielma jakaantuu neljään osaan. Ensimmäisessä osassa hän käsittelee – ilmeisesti katolilaisten mittatilaustyönä – varmojen väitteiden esittämistä ja pyrkii näin vihjaamaan Lutherille, että hänen olisi ollut viisasta pitää hiljempaa ääntä varsinkin vapaata ratkaisua koskevassa kysymyksessä. Erasmuksen pyrkimyksenähän on tutkielmassa todistaa, että Lutherin käsitys vapaasta tahdosta on kestävä. Erasmus itse sanoo olevansa mielummin skeptikko, mutta Raamatun arvovalta ja kirkon oppi pakottavat hänet lausumaan mielipiteensä. Kaikki tämä on Erasmuksen esitystaitoa, jonka tarkoituksena on saattaa Luther naurunalaiseksi. Erasmus pyrkinee osoittamaan Lutherin suunsoittajaksi, joka äkkipikaisuudessaan on lausunut varmoja mielipiteitä asioissa, jotka ovat kuitenkin paljon syvällisempiä ja vaikeampia. Erasmus paljastaa itsensä seuraavassa katkelmassa:

”Olemme nyt ehtineet kirjan puoliväliin. Jos minä olen saanut lukijan vakuuttuneeksi siitä, että on parempi, ettei kiistellä tällaisista kysymyksistä yli uskon, varsinkaan rahvaan kuullen, ei mitään sellaista todistelmista tarvittaisi, johon minä nyt ryhdyn” (Ib 10).

Ensimmäisen osan lopussa Erasmus määrittelee vapaan ratkaisun ”siksi inhimillisen tahdon kyvyksi, jonka voimasta ihminen kykenee liittymään siihen, mikä johdattaa iankaikki-

seen autuuteen, tai kääntymään pois siitä” (Ib 10).

Vapaan ratkaisuvallan perusteet

Tutkielman toisessa osassa Erasmus pyrkii todistamaan ”vapaan ratkaisuvallan” Raamatun kohdilla lähtien liikkeelle apokryfikirjan kohdasta, Sirak 15:14-18. Erasmuksen mukaan ratkaisuvallan vapaus tulisi rajoittaa niin, että se sulkee pois inhimillisen kerskauksen. Hän pitää kuitenkin kiinni siitä, että ihmisen kykenee kääntymään Jumalan puoleen, vaikka – niinkuin Luther sitten osoittaa – selittää ristiriitaisesti, että ihmisen tahdot tarvitsee Jumalan armon apua. Erasmus luonnehtii Lutherin mielipidettä seuraavasti:

”Ankarimmalta tuntuu kaikkien niiden mielipide, jotka väittävät, että vapaa ratkaisu on tyhjä nimitys, ja että se ei voi eikä ole voinut saada aikaan mitään enkeleissä, ei Aadamissa eikä meissä, ei ennen armoa eikä armon jälkeen, vaan että Jumala vaikuttaa meissä niin paljon kuin hyvänsä, ja että kaikki mikä tapahtuu, on pelkän välttämättömyydestä johtuvan pakon seurausta” (IIa 12).

Erasmus pyörittelee monia Raamatun jakeita, joissa annetaan kehotuksia tehdä hyvää, kilvoitella, uskoa jne. ja tekee johtopäätöksen, että jollei tahto olisi millään lailla vapaa näissä asioissa, olisi järjetöntä antaa tällaisia kehotuksia Raamatussa. Lopuksi hän vielä lainaa Lutherin vuonna 1520 kirjoittamaa Tunnustusta ja toteaa sen olevan ristiriidassa kyseisten Raa-

matun kohtien kanssa (IIb 8).

Kumotaanko vapaa ratkaisuvallalta Raamatussa?

Tutkielman kolmas osa käsittelee niitä Raamatun jakeita, jotka näyttäisivät kumoavan vapaan ratkaisuvallan. Erasmus ottaa esille mm. seuraavat kohdat: 2. Moos. 9:12,16; Room. 9:14ss; 2. Moos. 33:19; Mal. 1:2-3; Jes. 63:17 ja pyrkii osoittamaan, että nämä kohdat sisältävät kuvannollista puhetta. Hän tukeutuu erityisesti kirkkoisien Hieronymoksen ja Origenen selityksiin. Sitten Erasmus käsittelee Lutherin vuonna 1520 (Tunnustus) esille ottamia Raamatun kohtia (mm. 1. Moos. 6:3,5; 8:21; Jes. 40:2,6-8; Jer. 10:23) ja yrittää kumota ne. Erityisesti hän hyökkää Lutherin selitystä vastaan koskien jaetta Joh. 15:5. Erasmuksen kantaa, jonka hän yrittää lukea Raamatun sisälle kuvaa hyvin seuraava lainaus:

”Kuitenkaan ei meidän tahottomme ole passiivinen, vaikkakaan se ei pääse pyrkimyksensä perille muutoin kuin armon auttamana. Mutta koska meidän vaikuttamisemme on vähäkin vähempi, pidetään kaikki Jumalan ansiona” (IIIc 1).

Kolmannen osan päätteeksi Erasmus toteaa jo voitonvarmasti: ”Niiden vastapainoksi, jotka tekevät seuraavan johtopäätöksen: ihminen ei kykene mihinkään ilman Jumalan armon apua, siis mitkään ihmisen teot eivät ole hyviä, me asetamme mielestäni todennäköisemmän johtopäätöksen: ihminen kykenee Jumalan armon avulla

aivan kaikkeen, siis kaikki teot voivat olla hyviä. Yhtä monta siis kuin on sellaista Pyhän Raamatun kohtaa, joissa apu mainitaan, yhtä monta on sellaista, joissa todetaan vapaa ratkaisuvallasta ja näitä on lukematon määrä. Jos siis asiaa arvoitellaan todistusten lukumäärän perusteella, niin minä olen voittanut” (IIIc 13).

Psykologisia perusteluja Lutherin teologialle

Tutkielman neljännessä osassa Erasmus päätelee teostaan ja yrittää löytää ”psykologisia” syitä Lutherin käyttäytymiselle: ”Tällä kohdalla meidän muutoin olisi oltava varuilla, ettemme täysin mitoin uskoa ylistellessämme tekisi tyhjäksi ratkaisun vapautta; jos näet se tehdään tyhjäksi, niin minä en käsitä, kuinka voidaan selvittää kysymys Jumalan vanhurskaudesta ja laupeudesta” (IV 7).

”Augustinus taisteltuaan Pelagiusta vastaan suhtautui entiseen verrattuna epäsuopeammin vapaaseen ratkaisuun. Luther sitävastoin, joka ennen oli myöntänyt vapaalle ratkaisulle jonkin verran tilaa, on puolustusinnossaan mennyt niin pitkälle, että kieltää sen kokonaan” (IV 7).

Viimeksi mainittu lainaus yhdessä kirjan johdannon kanssa paljastaa Erasmuksen yrityksen saattaa Luther naurunalaiseksi. Hän yrittää maalata Lutherista sellaisen kuvan, että hän olisi innoissaan esittänyt varmaksi sellaista, mikä ei kuitenkaan kestä lähempää tarkastelua. Ilmeisesti tässä Erasmus

yrittää ”rokottaa” Lutheria hänen kiivassanaisista kannanotoistaan. Toisaalta Erasmus yrittää retoriikan sääntöjen mukaan olla myös sovitteleva:

”Minun käsitykseni mukaan kysymystä vapaasta ratkaisusta olisi pitänyt korostaa sillä tavalla, että joka tapauksessa olisi vältetty luottamus omiin ansioihimme ynnä muut varjopuolet, joita Luther tahtoo välttää, ja sa-

on peräti vähäistä, ja koska sekin, minkä se kykenee toimimaan, on lähtöisin Jumalan armosta, hänen, joka ensin loi vapaan ratkaisuvallan ja sitten myös teki sen vapaaksi ja tervehdytti” (IV 8).

Erasmus yrittää myös esittää uskonpuhdistuksen ajajien teologiset mielipiteet kärjistysten aikaansaamiksi vääristymiksi ja paradokseiksi: ”Paljon vaikeampaa kuitenkin on selittää, minkä tähden Jumala toisissa kruunaa hyvät tekonsa katoamattomalla kunnialla ja toisille kostaa pahat tekonsa iankaikkisilla rangaistuksilla. Tämän paradoksin tukemiseksi he kuitenkin tarvitsevat monta apuparadoksia, jotta rintama vastapuolta vastaan olisi turvattu. He suurentavat äärettömiin perisyynin, jolla heidän mielestään inhimillisen luonnon parhaimmatkin kyvyt ovat siinä määrin turmeltuja, ettei ihminen itsessään kykene mihinkään muuhun kuin olemaan tietämätön Jumalasta ja vihaamaan häntä” (IV 13).

”Pelagius näyttää pitävän vapaan ratkaisun ansiona liian paljon, Scotus piti sen ansiona melkoisen paljon; Luther sitä tosin vain ensin typisteli leikaten siltä oikean käsivarren, mutta pian hän tähänkin tyytymättömänä kerrassaan kukisti vapaan ratkaisuvallan. Minä katson parhaimmaksi niiden käsityskannan, jotka antavat jonkin verran tilaa vapaalle ratkaisulle, mutta eniten armolle” (IV 16).

Tutkielmansa lopussa Erasmus vakuuttaa: ”Tiedän varmaan, etten ole totuutta vas-

taan; täydestä sydäimestä minä suosin tosi evankelista vapautta ja inhoan kaikkea, mikä on evankeliumin vastaista ... Omas- ta puolestani olen korteni ke- koon kantanut, muitten asiaksi jääköön arvosteleminen.”

Erasmuksen tekstiä lukiessa on mielenkiintoista huomata, miten monet hänen sanankään- teistään vaikuttavat raamatul- lisilta. Taustalla kuitenkin vai- kuttaa itse asia, jota hän haluaa ajaa hienolla esitystaidollaan. Hän tulkitsee monet Raamatun kohdat siten, että niissä an- ne- taan ihmisen tahdolle vapaa ratkaisuvalta ja samalla – ilmei- sesti hämätäkseen lukijaa – yrit- tää supistaa tämän tahdon va- pauden minimiin. Kuvaavaa on Erasmuksen toteamus: ”Minä katson parhaimmaksi niiden käsityskannan, jotka antavat jonkin verran tilaa vapaalle rat- kaisulle, mutta eniten armolle” (IV 16).

TEKSTI: **ANTTI LAATO**

man tien ne varjopuolet, jotka yllä olemme maininneet, ettei- vät häipyisi hukkaan ne edut, joita Luther ihailee” (IV 8).

Tässä viimeisessä osassa Eras- mus myös yhteenvedon omai- sesti tuo esille oman näkökan- tansa vapaaseen ratkaisuväl- taan: ”...jokaisessa erillisessä toi- minnossa kuitenkin yhtyy kaksi vaikutinta, nimittäin Jumalan armo ynnä ihmisen tahto... Yh- teistoiminnan ollessa tällainen ihmisen on pidettävä koko au- tuutensa Jumalan armolta saa- tuna, koska se, minkä vapaa rat- kaisu tässä yhteydessä toimii,

Lutherin Sidottu ratkaisuvalta

Erasmus halventaa uskonpuhdistuksen asiaa

Lutherin vastaus Erasmuselle noudattaa tutkielman jakoa. Pitkässä johdannossaan Luther ottaa esille ne Erasmusen tutkielman ensimmäisen osan kohdat, jossa tämä halventaa uskonpuhdistuksen asiaa.

Ensiksi Luther osoittaa, kuinka kristitty on mielistynyt varmoihin väitteisiin (1. Piet. 3:15; Kol. 4:6): ”Hävitä varmaksi vakuuttamiset ja sinä olet hävittänyt kristinuskon!” (s. 7).

Toiseksi hän ottaa esille kysymyksen Raamatun selkeydestä ja korostaa eroa, joka vallitsee Jumalan ja hänen kirjoittamansa sanan välillä. Jumalassa on paljon salattua ja tuntematonta, mutta hänen sanansa on selvästi ilmoitettu meille Raamatussa. Raamattu on selkeä kirja. Sen minkä Jumala itsestään ilmoittaa, sen hän ilmoittaa selvästi. Tähän liittyen Luther osoittaa, että kysymys vapaasta ratkaisuvallasta ei ole vähäpätöinen asia tai sivuseikka, kuten Erasmus antaa tutkielmassa aiheen olettaa, vaan jokaiselle kristitylle elintärkeä asia:

”Ellen minä näet tiedä, mitä, mihin saakka ja kuinka paljon minä kykenen toimimaan suhteessani Jumalaan, niin jää minulle yhtä epävarmaksi ja tuntemattomaksi, mitä, mihin saakka ja kuinka paljon Jumala minussa voi ja toimii, vaikka Jumala kyllä ’kaikki kaikessa vaikuttaa’ (1. Kor. 12:6). Mutta ellen minä tunne Jumalan tekoja ja hänen voimaansa, minä en tunne häntä itseänsäkään; ellen minä tunne Jumalaa, minä en voi kunniottaa, ylistää, kiittää enkä palvella Jumalaa, sillä enhän minä tiedä, minkä verran minun on pidettävä omana osuutenani ja minkä verran Jumalan osuutena” (s. 21).

Kolmanneksi Luther ottaa esille Erasmusen väitteen, jonka mukaan kysymystä ratkaisuvallan vapaudesta olisi hyödytöntä tutkistella ja että tutkiminen saa aikaan joko suurta epätoivoa tai suruttomuutta. Lutherin on helppo vastata väitteeseen, jonka mukaan kysymys ratkaisuvallan vapaudesta olisi hyödytön, viittaamalla apsoloti Paavalin kirjeisiin, jossa tämä asiaa otetaan esille. Edelleen hän ottaa esille kaksi asiaa, minä vuoksi tätä asiaa on tarpeellista tutkia: (1) oman ylpeytymme kukistaminen; (2) kristillinen usko:

”Jos minä siis jotenkin voisin käsittää, millä tavalla se Jumala on laupias ja vanhurskas, joka osoittaa niin suurta vihaa ja nurjamielisyyttä, ei usko olisi tarpeen. Mutta koska tätä ei voida käsittää, syntyy, kun tällaista saarnataan ja ilmoitetaan, mahdollisuus uskon harjoittamiseen, ja juuri siten, että Jumalan kuolettaessa usko elämään harjaantuu kuolemassa” (s. 51).

Kristitylle lohdutukseksi

Lutherin mukaan Jumalan armovalitsemus on kristitylle suuri lohdutuksen aihe. Kristitylle voidaan julistaa, että Jumalan tahto on muuttumaton ja järkymätön: kukaan ei voi estää hänen suunnitelmiansa toteutumista. Kristitty, joka on evankeliumin kautta oppinut tuntemaan armollisen Jumalan saalevätä Jumalan armovalitsemuksessa. Mitä tulee suruttomuuden uhkaan Luther toteaa, että se on vaara, joka ei saa himmentää Jumalan armon evankeliumia. Tämä vaara on Lutherin mukaan ollut olemassa kristinuskon alkuaajoista alkaen (Gal. 5:13) ja sitä on siedettävä edelleenkin. Ihmisten suruttomuuden uhan edessä ei evankeliumia kuitenkaan saa peittää piiloon:

”...kun evankeliumi tekee tuloaan, aletaan sen syyksi panna maailman pahuus, vaikka päinvastoin juuri hyvän evankeliumin kautta selviää, kuinka paha maailma on ilman evankeliumia pimeydessään elänyt... Kuinka ankaran pelon voimme kuvitellakaan vallanneen juutalaiset, kun evankeliumi päästi kaikki Mooseksen laista vapaaksi! Mikä suuri vapaus näyttikään siinä myönnettävän pahaille ihmisille! Tästä huolimatta ei kuitenkaan luovuttu evankeliumista: jumalattomat kyllä jätettiin oman onnensa nojaan ja hurskaita varoitettiin sallimasta vapauden olla yllykkeeksi lihalle (Gal. 5:13)” (s. 42).

Erasmusen teologinen ristiriita

Pitkässä esipuheessaan Luther osoittaa myös seikkaperäisesti Erasmusen käsitykseen ja perusteluihin sisältyvän loogisen ristiriidan. Erasmus tekee vapaan ratkaisun kyvystä vähäisen ja tehottoman ilman Jumalan armoa. Luther toteaa, että vapaa ratkaisu on siis tehoton ilman Jumalan armoa ja itse asiassa

Erasmusen määrittelemä vapaa ratkaisu onkin sidottu. Se ei voi ilman Jumalan armoa tehdä yhtään mitää. Erasmus on siis valittava näiden kahden välillä: joko vapaa ratkaisu on tehoton ja siten olematon tai siten se pystyy johonkin ja näin itse asiassa tekee Jumalan armosta tarpeettoman. Tätä ristiriitaa Luther valottaa entistä selvemmin kirjansa ensimmäisessä osassa, kun hän käy Erasmusen vapaan ratkaisuvallan määritelmän kimppuun:

”Aiemminhan hän (Erasmus) oli sanonut, että inhimillinen tahto on kerrassaan tehoton ilman armoa – ellei hän sanonut tätä leikillään –, mutta tässä, missä hän täydellä todella antaa määritelmän, hän selittää, että inhimillisellä tahdolla on se kyky, joka on tehokas liittymään siihen, mikä kuuluu iankaikkiseen autuuteen, toisin sanoen, mikä on verrattomasti tuon kyvyn yläpuolella. Erasmus siis tässä kohdassa ylittää jopa itsensäkin” (s. 100).

Kehotus ja voima tehdä hyvää

Ensimmäisessä osassa otetaan käsittelyyn Erasmusen vapaan ratkaisuvallan tueksi esille ottamat Raamatun kohdat. Lutherin vasta-argumentit voidaan kiteyttää kolmeen pääasiaan.

(1) Luther osoittaa tutkielman ”uneksupan”, että ihminen olisi ehjä ja terve, jotta hän voisi toteuttaa Raamatun antamat kehoitukset hyvän tekemiseen ja pahan välttämiseen.

(2) Erasmus kuvittelee, että Raamatun kielenkäytössä ”jos tahdot” merkitsisi samaa kuin ”sinä kykenet”. Luther käsittelee laajasti Erasmus esille ottamia esimerkkejä ja osoittaa, että ”mainitunlaisilla lausumilla... osoitetaan ihmiselle, mihin hän on velkapää, eikä mihin hän kykenee” (s. 121). Kun esim. Kainille sanotaan, että hänen olisi hallittava syntiä, joka väijyy hänen sydämensä ovella, tästä ei suinkaan seuraa, että Kain kykenisi hallitsemaan tätä pahaa. Päinvastoin Kain sortuu syntiin ja tappaa veljensä, Aabelin.

(3) Erasmus unohtaa johdannossaan tekemänsä painotuksen, että vapaa ratkaisu ei kykene ilman Jumalan armoa mihinkään. Raamatun kohtia selittäessään hän kuitenkin puhuu jatkuvasti siitä, miten ihminen kykenee tekemään uskon ratkaisun: ”...päinvastoin sinä tuot

esiin sellaisia kohtia, jotka, jos sinun johtopäätöksesi pitäisi paikkansa, pitävät kaiken vapaan ratkaisun ansiona” (s. 124).

Luther viittaa myös siihen, miten Erasmus ei osaa tehdä eroa lain ja evankeliumin välillä.

Ilmoitettu ja salattu Jumala

Kirjansa ensimmäisessä osassa Luther tekee selkeän eron sanassa ilmoitetun Jumalan tahdon ja salatun Jumalan tahdon välillä. Jumala tekee paljon sellaista, mitä hän ei sanassaan meille ilmoittanut. Hän on salattu Jumala, mutta hänet voidaan oppia tuntemaan ilmoitetussa sanassa:

”Niinpä hän ei tahdo syntyisen kuolemaa, nimittäin sanassaan, mutta hän tahtoo sitä tuossa tutkimattomassa tahdossaan. Mutta nyt meidän on katsottava sanaan ja jätettävä sikseen tuo tutkimaton tahto, sillä meitä on ohjattava sanalla eikä tuolla tutkimattomalla tahdolla... Oikein siis sanotaan tähän tapaan: Jos Jumala ei tahdo kuolemaa, on meidän hukkumisemme laskettava oman tahtomme syyksi. Oikein, minä sanon, jos puhut julistetusta Jumalasta; sillä hän tahtoo kaikkien ihmisten tulevan autuaiksi... Kuitenkaan ei ole luvallista tutkia, minkä tähden jumalallinen majesteetti ei poista tai muuta tätä tahtomme vikaa kaikissa ihmisissä, vaikka se ei ole ihmisen vallassa, tai minkä tähden hän lukee sen ihmisen syyksi, vaikka ihminen ei voi päästä siitä vapaaksi” (s. 139).

Luther torjuu myös mahdollisesti esitettävän vastaväitteen, jonka mukaan hän pakenisi majesteetin kaikkivallan taakse näin opettaessaan tahdon vapaudesta: ”Ei tämä ole minun keksintöni, vaan se on Pyhän Raamatun vahvistama käsky” (s. 147). Luther viittaa Room 9:19ss. Luther korostaa siis Jumalan sanan merkitystä. Jumalalle on otollista lahjoittaa Pyhä Henki saarnatun sanan kautta. Hän kylläkin voisi herättää ihmiset uskoon ilman sanaa, mutta hän ei tahdo tehdä sitä. Sana on hänen toimintansa välikappale.

Argumentit sidotun ratkaisuvallan puolesta

Kirjansa toisessa osassa Luther käy läpi Erasmus argument-

teja, joita hän esittää niitä Raamatun kohtia vastaan, jotka hänen mielestään vain näyttävät puhuvan inhimillisen tahdon sidotusta ratkaisuvallasta. Luther käy lujasti vastustamaan Erasmus tapaa selittää nämä kohdat kuvannollisesti: ”Tutkielma on keksinyt uuden tavan mitä selvimpien raamatunkohtien ivaamiseksi: kaikkien yksinkertaisimpiin ja kirkkaimpiin kohtiin muka kätkeytyy kuvaannollinen merkitys!” (s. 165).

Lutherin mukaan harhaopit ovat aina perustuneet tällaisiin kuvannollisiin esitystapoihin: ”Minä olen tehnyt sen huomion, että mitkään harhaopit, mitkään Raamattuun nojaavat erheet eivät ole saaneet alkuaan sanojen yksinkertaisesta merkityksestä – niinhän sitä huudetaan melkein koko maailmassa – vaan siitä, että on jätetty sikseen sanojen yksinkertainen merkitys ja omien aivojen varassa haviteltu kuvaannollisuutta ja johtopäätelmiä” (s. 167).

Luther käsittelee seikkaperäisesti faraon paatumista (2. Moos. 7-14 ja Room. 9); sitä miksi Jumala jo ennen syntymää asetti Jaakobin Esaun edelle (1. Moos. 35; Mal. 1:2-3) sekä ”savenvalaja-savi” -tekstit Jes. 45:9; Jer. 18:6. Luther antaa selityksen sille, miksi Jumala voi vaikuttaa myös pahoissa ja pahojen kautta: ”...kun Jumala vaikuttaa pahoissa ja pahojen kautta, tapahtuu tosin pahaa; Jumala ei kuitenkaan voi tehdä sitä, mikä pahaa on, vaikka hän toteuttaa pahaa pahojen välityksellä. Onhan hän itse hyvä eikä voi tehdä sitä, mikä pahaa on, mutta hän käyttää kuitenkin välikappaleina pahoja, jotka eivät voi välttää hänen valtansa väkevää otetta ja vaikutusta” (s. 183).

Paaduttamisen Luther selittää samassa valossa. Jumalan vaikuttaessa turmeltuneessa ihmisessä – ja kun Pyhä Henki ei häntä valaise – niin hän tekee omaansa eli aikaansaa turmelusta. Luther käyttää vertausta, jonka mukaan taitavakin käsityöläinen saa turmeltuneen työkalun avulla aikaan vain huonoa jälkeä.

”Se, joka jotenkin haluaa tätä ymmärtää, ajatelkoon tähän tapaan: se, että Jumala vaikuttaa pahan meissä, toisin sanoen, meidän kauttamme, ei ole Jumalan syytä, vaan oman hairahduksemme syytä; olemmehan

me luonnostamme pahoja, mutta Jumala hyvä; kun hän siis kaikkivaltiaan luontonsa mukaisesti toimiessaan käy meihin käsiksi, hän välttämättä, vaikka itse onkin hyvä, saa aikaan pahan välikappaleen kautta pahaa, tosin oman viisautensa mukaan käyttäen tätä pahaa omaksi kunniaukseen ja meidän pelastukseksemme” (ss. 185-186).

Faraon paatumisen kohdalla Luther toteaa, että farao ei olisi paatunut, ellei Jumala olisi ahdistanut häntä. Kun Jumala näyttää hänelle hänen pahuutensa, hän tahtonsa turmeluksen takia yltyy vihan vimmaan Jumalaa vastaan. Saatanan riivaamana hän ei kuule eikä näe, vaan syöksyy tuhoon kuin mieletön raivohullu.

Ihminen ei hallitse teologiallaan Jumalaa

Kysymykseen, miksi Jumala ei sitten lopeta ihmisten luopumusta tai paatumista, miksi hän ei Pyhän Henkensä kautta heitä valaise, Luther tyytyy siihen vastaukseen, jonka Raamattu tässä yhteydessä antaa: ”...kuinka tutkimattomat ovat hänen tuomionsa ja käsittämättömät hänen tiensä” (Room. 11:33). Hän toteaa edelleen (kysymys on Jumalan salatusta ei ilmoitetusta tahdosta):

”Eihän se, mitä hän tahtoo, ole oikeaa sen vuoksi, että hänen pitää tai täytyy niin tahtoa, vaan päinvastoin: sen, mikä tapahtuu, täytyy olla oikein sen vuoksi, että hän itse niin tahtoo. Luodun tahdolle määrätään syy ja peruste, mutta ei Luojan tahdolle, ellet halua asettaa hänen yläpuolelleen toista luojaa” (s. 189).

”Meidän vallassamme ei ole hänen tahtonsa muuttaminen, vielä vähemmän sen tahdon vastustaminen, joka tähtää meidän paaduttamiseemme, tahdon, joka väkisin vie meidän paaduttamiseemme, tahdoimme pa tai emme” (s. 196).

Jumalan ennaltatietämys

Lutherin mukaan Jumalan ennaltatietämys ja hänen jumalallinen olemuksensa kuuluvat erottamattomasti toisiinsa. Sen minkä Jumala edeltä tietää tapahtuvaksi, sen hän pystyy myös kaikkivaltiaalla voimalla toteuttamaan:

”Ellet tätä silmälläpitäen myönnä, että se, mikä on edeltätiedetty, myös ehdottomasti toteutuu, niin olet riistänyt pois uskon ja jumalanpelon, olet horjuttanut kaikkia Jumalan lupauksia ja uhkauksia, jopa kieltänyt itse jumaluuden” (s. 195).

”...seuraava johtopäätös on varma, luja ja tosi: jos Jumala ennalta tietää, niin se tapahtuu välttämättömyyden pakosta” (s.

197).
”Olisihan toki sellainen Jumala naurettava tai ennemminkin epäjumala, joka ainoastaan epävarmasti edeltänäkisi sen, mikä tuleva on, tai joka pettyisi sen johdosta, mitä tapahtuu...” (s. 199).

Luther toteaa Jumalan ennaltatietämyksen ja hänen kaikkivaltiuutensa olevan mitä jyrkimässä ristiriidassa vapaan ratkaisuvallan kanssa. Jumalan kaikkivallan Luther määrittelee seuraavasti: ”Jumalan kaikkivallaksi minä taas en sano sitä valtaa, jonka voimasta hän jättää tekemättä paljon sellaista, minä hän voi tehdä, vaan sitä vaikuttavaa valtaa, jolla hän voimallisesti vaikuttaa kaiken kaikissa” (s. 199).

Luonnollinen ihminen loukkaantuu

Tärkeäksi teemaksi nousee myös kysymys siitä, kuinka luonnollinen ihminen loukkaantuu siihen, kun Jumala salatussa tahdossaan haluaa paaduttaa ihmisen: ”Tietenkin mitä syvimmin loukkaa sitä yleistä ajatusta eli luonnonjohtoista järkeä se, että Jumala pelkän tahtonsa mukaan hylkää, paaduttaa ja tuomitsee kadotukseen ihmisiä aivan kuin hän olisi mielissään synneistä ja onnettomien kovista ja iankaikkisista tuskista, hän, jota ylistellään niin äärettömän laupeaksi ja hyväksi” (s. 200). Luther kiinnittää edelleen huomiota ihmissydämen kataluuteen, kun on kysymys Jumalan armon oikein käsittämisestä:

”Kiinnitä siis huomiosi ihmissydämen kataluuteen: sydän ei syytä Jumalaa vääryydestä, kun hän vanhurskauttaa ansiottomia jumalattomia, jopa kun hän vanhurskauttaa paljon rikkoneita jumalattomia; siinä tapauksessa se ei vaadi selvitystä siitä, minkä tähden hän niin tahtoo, vaikkakin tämä sen mielestä on sangen puolueellista. Se pitää sen vain kohtuullisena ja sopivana, koska se sille sen omasta mielestä on asianmukaista ja hyväksyttävää; mutta kun hän tuomitsee kadotukseen ne, jotka eivät ole sitä ansainneet, se on kohtuutonta, se on sietämätöntä, sillä se on sen mielestä epäasianmukaista, ja silloin riidellään, silloin napistetaan, silloin rienataan” (s. 221).

Luther puolustaa kantaansa

Kirjansa kolmannessa osassa Luther puolustaa omaa käsityskantaansa ja niiden Raamatun kohtien tulkintaa, joita hän vuonna 1520 kirjoittamassaan ”Tunnustuksessa” oli esittänyt. Luther toteaa mm. että 1. Moos. 6:5 tulee tulkita: ”kaikki hänen sydämensä ajatuskuvitelmat ovat vain pahat kaikkina päivi-

nä.” Hän kritisoi jälleen kerran ankarasti Erasmusta siitä, että tämä yrittää antaa Raamatun teksteille, esim. Joh. 15:5, kirjaimellisen tulkinnan sijasta kuvannollisen merkityksen. Erasmus kirjoittamaa tutkielmaa moittien Luther kirjoittaa (liittyen jakeeseen Jo.h 15:5):

”...sopivin selittelyin se venyttelee sitä, niin että ‘ette mitään’ voi merkitä samaa kuin ‘voitte aivan vähän ja epätäydellistä’, sanomalla toisin sanoin saman, mitä sofistit tähän saakka tämän kohdan johdosta ovat opettaneet...” (s. 253).

Luther selvittää myös, millainen on kääntymättömän ihmisen kyky halata Jumalan sanan totuutta tai kääntyä hänen puoleensa: ”...ihminen ennen kuin hänet uudistetaan Hengen valtakunnan uudeksi luomukseksi, ei tee mitään, ei ryhdy mihinkään valmistuakseen uudistumista ja valtakuntaa varten, eikä sen jälkeenkään, uudestiluo-

tunakaan, mitään tee eikä ryhdy mihinkään säilyäkseen tässä valtakunnassa, vaan että kumankin toteuttaa yksinomaan meissä oleva Henki, joka ilman meitä luo meidät uudestaan ja uudestiluoituina ylläpitää, niin kuin Jaakobkin sanoo: ‘Tahtonsa mukaan hän synnytti meidät totuuden sanalla ollaksemme hänen luotujensa esikoiset’ (Jaak. 1,18)...” (s. 264).

Roomalaiskirje ja Johanneksen evankeliumi

Kirjansa neljännessä osassa Luther käsittelee seikkaperäisesti Paavalin kirjeitä, erityisesti Roomalaiskirjettä, ja Johanneksen evankeliumia. Hän osoittaa, että vapaa ratkaisuvalta uskon asioissa on selvästi kumottu Raamatussa. Ei liene siis mikään ihme, että Luther arvosti juuri näitä kahta UT:n kirjaa kaikkein eniten. Tämä käy hyvin esille esim. Lutherin esipuheesta Roomalaiskirjeeseen, joka alkaa seuraavasti: ”Tämä epistola on oikea pääkappale Uudesta Testamentista ja kaikkein selkein evankeliumi, jonka jokaisen kristityn tulisi ei ainoastaan sanasta sanaan ulkoa muistaa, vaan myös sitä joka päivä tutkia, niinkuin sielun jokapäiväistä leipää; sillä sitä ei voida koskaan täydellisesti ja kohtuullisesti lukea eikä pitää. Ja mitä enemmän sitä luetaan, sen kauniimmaksi se tulee.”

Lutherin selityksen mukaan Room. 1-3 opettaa kaikkien ihmisten olevan synnin alla. Laki tuo esille ihmisille heidän puutteensa. ”Lain kautta tulee synnin tunto” (Room. 3:20) – ei suinkaan niin, että ihminen kykenisi omalla voimallaan pitämään lain. Room. 4:n kohdalla Luther korostaa sitä, kuinka Aabrahamin teot eivät riitä kerskaukseksi Jumalan edessä

(Room 4:2).
Johannekselaisesta teologiasta Luther ottaa esille mm. seuraavat kohdat (Joh. 7:7; 8:23; 14:7; 15:19; 1. Joh. 2:15, 16; 5:19) ja osoittaa niiden avulla kuinka ihmiset luonnollisessa tilassa vihaavat Jumalaa eivätkä voi kääntyä hänen puoleensa.

Vapaa ratkaisuvalta kieltää armon

Luther tekee ero yhteiskunnallisen ja hengellisen vanhurskauten välillä: ”Ja vaikka minun onkin myöntäminen, että vapaa ratkaisu pyrkimyksillään voi edistyä johonkin mittaan, nimittäin hyviin tekoihin eli yhteiskunnallisen ja siveellisen lain mukaiseen vanhurskauteen, se kuitenkin ei voi ulottua Jumalan vanhurskauteen, eikä Jumala vanhurskautensa saavuttamiseksi katso sen halajamisia minikään arvoisiksi, sanoessaan, että hänen vanhurskautensa on voimassa ilman lakia” (s. 290).

Luther ottaa esille Erasmuksen petollisen esitystaidon: ”Ja vaikkakin he puheissaan ja kirjoituksissaan väittävät, etteivät he saavuta armoa täysarvolisuusansion perusteella – eivätkä he sitä nimitäkään täysarvolisuusansioksi – he kuitenkin tällä sanalla vetävät meitä nenästä kaikesta huolimatta pitäen kiinni itse asiasta. Mitä näet merkitsee se puolustelu, että täysarvolisuusansiota ei mainita nimeltä, mutta kuitenkin luetaan sen ansioksi kaikki se, mikä täysarvolisuusansiota on, nimittäin että se, joka pyrkii, saa Jumalalta armon, mutta se, joka ei pyri, ei saa?” (s. 295).

Lutherin mukaan vapaa ratkaisuvalta tekee tyhjäksi Jumalan armon Kristuksessa, sillä kun saarnataan, että ihmisellä on kyky kääntyä Jumalan puoleen, niin silloin ratkaiseva tekijä, mikä jättää toiset pelastuksen ulkopuolelle ja toiset taas sen sisäpuolelle, on ihmisen oman tahdon pyrkimykset. Luther toteaaakin: ”Tietäkää vapaata ratkaisuvaltaa puoltaessanne olevanne Kristuksen kieltäjiä! Jos minä näet omilla halajamisillani saavutan Jumalan armon, niin eihän siinä tapauksessa armoa saadakseni tarvita Kristuksen armoa” (s. 310).

Kirjansa neljännen osan lopussa Luther toteaa, että hän on kokonaan jättänyt käsittelemättä Room. 7:n ja Gal. 5:n, jotka kuvaavat kristityssä ihmisessä käytävää ankaraa Hengen ja lihan välistä taistelua ja toteaa, että tämä opinkappale on jyrkässä ristiriidassa vapaan ratkaisuvallan kanssa.

Sidottu ratkaisuvalta on lohdutus syntiselle

Lutherin mukaan sidottu ratkaisuvalta on ahdistetulle kristitylle annettu lohdutus: ”Nyt si-

tävastoin, kun Jumala on ottanut autuuteni minun oman ratkaisuni ulkopuolelle, pidättänyt sen oman ratkaisunsa varaan ja luvannut varjella minut, ei omien tekojeni ja juoksemi-

sieni vuoksi, vaan oman armonsa ja laupeutensa tähden, niin minä saan olla levollinen ja varma siitä, että hän on uskollinen eikä puhu minulle valhetta ja että hän lisäksi on niin voimakas ja suuri, etteivät mitkään riivaajat eikä mitkään onnettomuudet kykene häntä kukistamaan tai minua hänen käsistään ryöstämään” (s. 322).

Neljännen osan lopussa Luther käsittelee kolmea valoa: luonnon, armon ja kunnian valo. Luonnon valo ei pysty vastamaan kysymykseen, miksi hyvä joutuu kärsimykseen ja paha menestyy. Armon valo kirkastaa tämän. Armon valossa ei kyetä ymmärtämään, miksi Jumala tuomitsee kadotukseen sen, joka millään omilla kyvyillä ei voi tehdä muuta kuin syntiä. Kunnian valo ratkaisee tämän ongelman. Se kirkastaa, kuinka Jumala yksin on vanhurskas ja oikeudenmukainen ja kuinka hän on kaiken inhimillisen arvostelun ulkopuolella. Mitä hän tekeekin se on oikein ja vanhurskasta.

Loppusanassaan Luther ilmaisee kirjoittaneensa asian tärkeyden vuoksi paikoitellen hyvinkin kiivaasti ja suoraan. Hän kuitenkin toivoo, että Erasmus ymmärtäisi asian ja rukoulee, että Jumala avaisi hänen silmänsä käsittämään tämän asian.

ANTTI LAATO
KIRJOITTAJA ON VANHAN TESTAMENTIN SELITYSOPIN PROFESSORI ÅBO AKADEMISSA.

Kaksi kuvakulmaa

Ihmisen pelastumista voidaan tarkastella kahdesta eri kuvakulmasta käsin ja ne molemmat yhdessä kirkastavat meille, että pelastumisemme on yksin Jumalan armoteko. Ensimmäinen kuvakulma avautuu lähetyksäkystä. Jumalan evankeliumi on saarnattava kaikkialla maailmassa. Ihmisiä on kehotettava tekemään parannus ja uskomaan ilosanoma Kristuksesta. Tässä kuvakulmassa saattaisi korostua ihmisen oma kyky ja voima tehdä parannus ja ottaa vastaan evankeliumi. Tämän vuoksi Raamattu valottaa meille pelastuksen asiaa toisesta näkökulmasta käsin. Jumala on yksin se, joka antaa meille voiman kääntyä ja uskoa evankeliumi. Jumalan hyvä suunnitelma eli

armoalitsemus toteutuu niiden kohdalla, jotka hän on valinnut. Valitut taas ovat siinä joukossa, jotka ottavat vaarin kehotuksesta: tehkää parannus ja uskokaa evankeliumi ja jotka myös pysyvät uskossa loppuun asti. Kaikki tämä on kuitenkin mahdollista vain sen vuoksi, että Jumalan Pyhän Henki asuu ihmisessä ja vaikuttaa kaiken hänessä.

Jumalan armoalitsemusta voidaan tarkastella kahdesta eri näkökulmasta käsin, jotka täydentävät toisiaan. Ensimmäinen näkökulma on Jumalan sallittu tahto, johon kuuluu iankaikkinen ennaltatietämys. Jumala tietää tarkkaan, ketkä pelastuvat ja ketkä joutuvat kadotukseen. Koska hän tietää tä-

män, hän myös toteuttaa sen. Kun ihminen tällä kohdalla kysyy: ”Tahtooko siis Jumala, että jotkut ihmiset joutuvat helvettiin?” on hänen silmiensä eteen välittömästi tuotava toinen näkökulma armoalitsemukseen, nimittäin Jumalan ilmoitettu tahto Raamatussa. Tämä näkökulma paljastaa, että Jumala on ilmoittanut tahtovansa pelastaa kaikki ihmiset. Ihmisen on turha esittää tuota kysymystä, koska se Raamatussa kumotaan Jumalan ilmoitetulla tahdolla. Jumalan ilmoitetun tahdon mukaan Jumala haluaa, että kaikki ihmiset pelastuvat, mutta vain ne pelastuvat, jotka saavat Jumalalta armon, muut hukkuvat omien syntiensä takia.

Jumalalliseksi salaisuudeksi

jää se, miksi Jumala ei sitten vaikeuta kääntymystä kaikissa ihmisissä. Paavali käsitellessään tätä asiaa pysähtyy tämän kysymyksen eteen ja antaa kunnian Jumalalle, joka on vanhurskas ja pysyy oikeamielisenä ja oikeudenmukaisena hyvänä Jumalana: ”Kuinka ääretön onkaan Jumalan rikkaus, kuinka syvä hänen viisautensa ja tietonsa! Kuinka tutkimattomat ovat hänen tuomionsa ja jäljittämättömät hänen tiensä! Kuka voi tuntea Herran ajatukset, kuka pystyy neuvomaan häntä? Kuka on antanut hänelle jotakin, mikä hänen olisi maksettava takaisin? Hänestä, hänen kauttaan ja häneen on kaikki. Hänen on kunnia ikuisesti. Aamen” (Room. 11:33-36).

Lutherin ”Sidottu ratkaisulta” on teologista vahvaa ruokaa. Se voidaan ymmärtää helposti väärin. Lukijan täytyy olla harjaantunut Raamatun lukija ja perillä kristillisestä teologiasta. Lutherin teos antaa kuvan siitä hengellisestä taistelusta, jota hän joutui omana aikanaan käymään. Hän koki elämässään, kuinka hänen ylläpitämänsä Jumalan sana sai aikaan lohdutusta ja uutta kristillistä elämää. Hän joutui myös näkemään, kuinka Jumalan sana pakotti sen vastustajat yhä syvemmälle pimeyteen.

Lutherin ja Erasmuksen riita kärjistyy

Erasmus oli arvostettu filologi

Luther oli arvostanut Erasmusta paljon, varsinkin tämän kielitieteellisten opintojen vuoksi. Olihan Erasmus toimittanut Uuden testamentin kreikankielisen tekstilaitoksen, joka oli pohjana Lutherin käännökselle. Lutherin kirjoittamista kirjeistä kuvastuu arvostus, vaikka toisaalta hän on myös selvillä siitä, ettei Erasmus taida oikein käsittää uskonpuhdistuksen raamallista opetusta ihmisen pelastumisesta. Esimerkkinä voidaan ottaa Lutherin kirje Johannes Langille (1.3. 1517):

”Minä luen Erasmusta, mutta päivä päivältä vähenevällä mielenkiinnolla. Tosin on minulle mieleen, että hän lujasti käy munkkien ja hengellisten kimpun todistaen heidät syylliseksi piintyneeseen ja uneliaaseen tietämättömyyteen, mutta minä pelkään, että hän ei sopivasti tuo esiin Kristusta ja Jumalan armoa; siinä hänen tietämättömyytensä on suurempi kuin Faber Stapulensiksen, hänhän pitäytyy enemmän inhimillisiin kuin jumalallisiin todistuksiin.”

Välirikko tulee ilmeiseksi

Luther pyrki voittamaan Erasmuksen puolelleen, joka kuitenkin rauhaa rakastavana miehenä vastusti Lutherin jyrkkiä kannanottoja paavia ja kirkkoa vastaan. Meille on säilynyt muutamia lämminhenkisiä kirjeitä näiden kahden miehen välillä. Vähitellen tilanne kuitenkin kärjistyi. Erasmus alkoi ottaa entistä selvemmin pesäeroa Lutheriin ja lopulta katolilaisten innoittamana ryhtyi valmistelemaan tutkielmaansa ”Vapaa tahto” Lutheria vastaan. Lutherin kirjoittamassa kirjeessä prof. Kaspar Börnerille 28.5. 1522 välirikon ilmeneminen on jo vahvasti esillä:

”Erasmus ei ole armovalitusmusopissa sen peloittavampi kuin yleensä kristillisessä opissa. Totuus on taidokkuutta väkevämpi, Henki ymmärrystä ylempi, usko oppineisuutta suurempi, niinkuin Paavali sanoo: ’Jumalan hulluus on viisaampi kuin ihmiset.’ Minä en

anna haastetta Erasmukselle enkä minä heti lyö takaisin, vaikka minulle kerran tai kahdestikin siihen tarjoutuisi tilaisuus. Minusta tuntuu siltä kuin hän yrittäisi kohdistaa minuun koko esitystaitonsa voiman. Pelkään, että hän ei Lutherissa tapaa ketään Faber Stapulensista eikä voi ylvästellä minun kustannuksellani kuten hänen. Jos hän ryhtyy siihen leikkiin, saa hän huomata, että Kristus ei säily helvetin portteja ja ilmavalan hallitsijoita. Minä vaivainen änkyttävä kohtaan tuon mainion esitystaiturin rohkein mielin hänen nauttimastaan arvonnasta ja hänen nimestään vähäkään välittämättä. Minä tiedän, mitä tässä mieheessä on, koskapa me tiedämme, mitä saatanankin mielessä on. Minä kuitenkin odotan hänen päivä päivältä yhä selvemmin ilmaisevan, mitä hän minun vastustamiseksi suunnittelee.”

Luther alkoi entistä selvemmin ottaa pesäeroa Erasmuksesta. Hän poisti mm. Galatalaiskirjeen selityksen uudesta painoksesta (ilmestyi 1523; entinen vuodelta 1519) kaikki Erasmukseen viittaavat kohdat.

Erasmuksen teos ilmestyy

Luultavasti syyskuussa vuonna 1524 Baselissa painettiin Erasmuksen ”Diatribi eli tutkielma vapaasta tahdosta.” Tutkielman syntymistä ja painattamista ajoivat erityisesti Lutherin vastustajat. Luther ei aluksi reagoinut teokseen mitenkään. 1.11. 1524 hän kirjoittaa Spalatinille: ”Uskomattoman etova kirjanen vapaasta ratkaisuvallasta, enkä kuitenkaan ole vielä lukenut enempää kuin kaksi arkkia; kiusallista on vastata niin tietorikkaan miehen niin köyhään kirjaan.”

Lutherin asenne tutkielmaa kohtaan poikkeaa jyrkästi Melanchtonin kannasta. Tämä kirjoittaa 30.9. 1524 Erasmukselle Wittenbergin ottaneen Tutkielman vastaan tyynin mielin. Muistakin Melanchtonin kirjeistä käy ilmi, että Melanchton ei nähnyt Erasmuksen Tutkielman hengellistä sokeutta.

Luther itse ei vaivannut pää-

tänsä tutkielmalla ennekuin vasta noin vuoden päästä. Syyskuun lopulla 1525 hän kirjoittaa kirjeessään Spalatinille, että hän on käynyt käsiksi Erasmuksen teokseen ja aikoo pudottaa siltä pohjan pois. Hän pyytää ystävien esirukouksia työnsä onnistumiseksi. Lutherin teos *Sidottu ratkaisuvalta, Martti Lutherilta Erasmus Rotterdamilaiselle. Wittenbergissä 1525* ilmestyi marraskuussa. Se on ollut suunnattoman keskittymisen ja henkisen ponnistuksen lopputulos. Myöhemmin kirjeessään Capitolle (9.7. 1537) Luther toteaa, että ”Sidottu ratkaisuvalta” yhdessä Katekismuksen kanssa saisivat säilyä muiden hänen kirjoitustensa tuhouduttua.

Kyseinen selvitys perustuu A. E. Koskenniemen laatimaan johdantoon Lutherin Sidotun ratkaisuvallan suomennoksessa. Kaikki viittaukset Erasmukseen ja Lutherin teoksiin on tästä samasta laitoksesta.

Kun Sidottu ratkaisuvallalta tuli Suomeen

Suomen luterilaisessa kirkossa vallitseviin uskonopillisiin painotuksiin vakiintui 1950-luvulta alkaen näkemys sidotusta ratkaisuvallasta. Opilla tarkoitetaan vapaan tahdon vastaista näkemystä; ihminen ei voi omalla ratkaisullaan vaikuttaa pelastukseensa, eikä hänen tahdonsa ole Jumalan edessä vapaa. *Sidotun ratkaisuvallan* opin läpimurtoon Suomessa vaikutti evankelisen liikkeen teologien toiminta, erityisesti A. E. Koskenniemen johtama Lutherin kirjojen suomennosten julkaiseminen. Niistä merkittävin oli nide, jossa oli samoissa kansissa Martti Lutherin kirjan *De servo arbitrio* (1525) ja Erasmus Rotterdamilaisen *De Libero Arbitrio* (1524) suomennokset.

Vähän ennen kirjan ilmestymistä **Lauri Koskenniemi** kirjoitti Kevätkylvöön uskonopillisen artikkelin, joka käsitteli sidotun ratkaisuvallan ongelmaa. Tekstin johdantona oli Psalmin 139 viides jae: ”Sinä olet saartanut minut edestä ja takaa ja laskenut kätesi minun päälleni.” Kirjoituksen otsikko oli tästä johdettuna: ”Ei lainkaan liikkuematilaa”

Meitä kehoitetaan: ”Tee ratkaisusi jo tänään! Antaudu Jeesukselle!” Ja me ajattemme, että minä voin ratkaista jumalasuhteeni silloin, kun haluan.

Koskenniemen mukaan ulkoapäin oli mahdollista valita taivaan ja helvetin välillä, mutta sisältäpäin, Jumalan edessä ei ollut näin. ”Ihmisen kirous on siinä, että hän luulee itsellään olevan jonkin valinnanmahdollisuuden.”

Kohta Sidotun ratkaisuvallan julkistamisen jälkeen ilmestyi toinen, sitä paljon pienempi kirja, jonka syntymiseen Koskenniemen käännöstyö vaikutti ja josta ehdittiin kohista ennen kuin Lutherin teos alkoi herättää huomiota. Erkki Niinivaaran *Maallinen ja hengellinen* liittyi sodanjälkeiseen Lutherin harastukseen.

Erkki Niinivaaran synodaalikirjasta aikakauden käännekohta

Lutherin ja silloisen luterilaisen kirkon ero tuli Niinivaaran mielestä selvimmin esiin predestinaatio-opissa. Erasmukselainen teologia oli saanut jansijaa luterilaisuudessa ja eurooppalainen kulttuurihistoria

heijasti näiden vastakkaisten teologioiden kilpailua. Evankeliumiyhdistyksen julkaisemaa Lutherin Sidotun ratkaisuvallan suomennosta Niinivaara myös kommentoi:

Arvaamattoman merkityksellisenä on pidettävä sitä seikkaa, että niin hyvin Erasmuksen *De libero arbitrio diatribe* kuin Lutherin *De servo arbitrio* ovat nyttemmin ansioituneen Lutherin-tulkitsijamme A. E. Koskenniemen käännöksinä ensi kerran saatavina ja tulevat siten varmaankin herättämään entistä laajemmissa piireissä oma-kohtaista tutkimista ja keskustelua.

Kirjan julkaisemista seuraneessa keskustelussa Niinivaaran päävastustajaksi asetui professori Osmo Tiililä, joka liitti kirjan osaksi niin sanotun lundilaisen teologian uhkaa. Tiililähän oli jo muutaman vuoden ajan polttanut ruutia lundilaisina pitämiään teologeja vastaan. Tiililään liittyivät uuspietistiset papit kärke miehenään Urho Muroma.

Lauri Koskenniemen kirjoituksella *Kevätkylvössä* lokakuussa 1951 oli ollut rohkaiseva vaikutuksensa Erkki Niinivaaraan. Koskenniemen ajatukset olivat samansuuntaisia kuin ne, joita Niinivaara oli kohdannut Ragnar Bringin tutkimusta *Dualismen hos Luther*. Koskenniemi sai Niinivaaran liittämään predestinaation pohdiskeluunsa myös evankelisen liikkeen kritiikin. Vapaan ratkaisuvallan opista ei voinut syyttää vain anglosaksista ”ratkaisukristillisyyttä”, vaan sitä oli usein evankelisuudessa, kun usko lavastettiin vaatimukseksi.

Lauri Koskenniemi laati kirja-arvostelun Kevätkylvöön marraskuussa 1952. Artikkelin otsikko oli ”Mitä on hengellinen?”. Arvio oli myönteinen, joskin siinä oli myös reuna huomautuksia, jotka koskivat lähinnä Niinivaaran esittämää opillisuuden kritiikkiä. Koskenniemi kertoi ihmetelleensä, miksi Niinivaaraa arvosteltaessa oli tuskin ollenkaan, puhuttu Lutherin predestinaatioajatuksesta, joka kirjassa sai huomattavan sijan.

Onko ”vapaan tahdon” linja jo niin itsestäänselvä asia luterilaisessa kirkossamme, ettei Lutherin sille perin vastakkaiseen

käsitykseen viitsitä, esim. julistuksessa kiinnittää mitään huomiota? On varsin kärkevästi sanottu, että voisi aivan mainiosti leikata moniaita palasia Erasmuksen ”Vapaasta ratkaisusta” ja panna hengellisiin lehtiimme ja ne menisivät täydestä ja tulisivat hartaasti niellyiksi! On erinomaisen hyvä, että tämä kysymys, jota Luther pitää keskeisimpänä, on tulemassa keskustelun alaiseksi. Hengellisestä ”ratkaisusta” tulee helposti varsinainen vapahtaja Kristuksen sijaan!

Sidotun ratkaisuvallan arvostelu keskeyttää rintamanmuodostamisen

1950-luvun alkupuolella järjestettiin pappeinkokouksia, jotka olivat yrityksiä aikaansaada herätysliikkeiden rintama lundilaisuuden muodostamaa uhkaa vastaan. Jo 1940-luvulla käydyt teologiset kiistelyt olivat osoittaneet, ettei Tiililä onnistunut saamaan evankelisia rintamaansa. Keskustelu Lutherin Sidotusta ratkaisuvallasta ajoi viimeistään ryhmittymät erilleen.

Sidotu ratkaisuvallalta oli siis ilmestynyt syksyllä 1952. Kirjan ympärille syntyi lyhyt, mutta kiivas keskustelu. Toukokuussa 1953 Urho Muroma otti kirjan puheeksi *Herää Valvomaan* -lehdessään. Hän kirjoitti uskovan, että ”Jumala on sellainen oikeamielinen pyhä rakkaus, ettei Hän heitä ketään helvettiin, ennen kuin on antanut ihmiselle tilaisuuden ratkaista taivaan ja helvetin välillä”.

Sellainen ”predestinaatiooppi” kuin esim. Lutherin kirjassa *De servo arbitrio*, suomeksi Sidottu ratkaisuvallalta, jonka mukaan Jumala kylmästi luo miljoonia ihmisiä vain piinaukseen heitä helvetissä, perustuu väärään Jumalan sanan tulkintaan ja väärään Jumala-kuvaan, ja siksi on suoraan sanoen, – olkoonpa että on kysymys Lutherista, – siihen määrin harhaan johtava, että se on suorastaan – perkeleellinen!

”Myrsky nousee”, lupasi A. E. Koskenniemi vastauskirjoituksensa otsikossa Sanansaattajasaa.

Sidotu ratkaisuvallalta on hirvittävä kirja jokaiselle, joka ei käsitä iankaikkista evankeliu- mia ja vieroksuu Jumalan tekoja: ristillä tapahtunut syntien

puhdistusta ja lahjavanhurskautta, sekä syntisen kääntymistä. Sellaisen se kiihoittaa silmittömään vihaan, niin kuin on jo meillä ehtinyt kiihoittaa erään avainasemassa olevan kirkonmiehen – jätän nimen mainitsematta – joka ei ole hävennyt painetussa sanassa kymmenientuhansien lunastettujen luettavaksi selvin sanoin leimata Sidottu ratkaisuvallalta perkeleelliseksi kirjaksi.

– – Mutta Kauniaisten johtaja laskee muistoseppeleen Lutherin hautapaadelle, ja siinä seppeleessä ovat sanat: Yliveto, yliveto, Kauniaisten mies! Toiset laskevat seppeleensä silmät kostuneina kiitollisuuden kyyneläistä, ja näissä seppeleissä on: ”Sidottu ratkaisuvallalta on raitistuttanut meidät perkeleen pauloista.”

Muroma puolustautui Koskenniemen syytöksiä vastaan väittäen edustavansa vain tunnustuskirjojen käsityksiä. Sitten hän siteerasi tunnustuskirjoista kohtaa, jossa tuomitaan ne harhaopit, joiden mukaan Jumala ei tahdo kaikkien ihmisten pelastuvan, kuinka Jumala ei jokaista ihmistä kutsuessaan olisikaan vakavissaan ja kuinka jotkut olisivat ilman omaa syntiään vain Jumalan päätöksen takia joutumassa kadotukseen. Niin ollen Muroma kehotti Koskenniemeä lukemaan hänen itsensä kääntämiä tunnustuskirjoja. ”Kaikki nämä ovat Jumalaa pilkkaavia ja kauhistavia harhaoppeja. Sellaisia ei ole siedettävä Jumalan seurakunnassa.”

Kuten oli odotettavissa, Koskenniemi vastasi Sanansaattajasassa selvittämällä tunnustuskirjojen ja Lutherin välistä suhdetta. Hän syytti Muromaa liian pintapuolisesta tunnustuskirjojen lukemisesta ja totesi kysymyksen olevan Lutherin hengen ymmärtämisestä: ”Näyttää siltä, ettei se ole joka miehen.”

Herätysliikkeiden tiet, jotka olivat etsineet kohtaamista, näyttivät nyt kääntyneen jyrkästi eri suuntiin. Niinivaaran synodaalikirja tarjosi tilaisuuden herätysliikkeiden yhteisrintaman syntymiseen, mutta evankelinen liike ei ollut sen tarpeessa. Tämä oli tullut esiin jo Osmo Tiililän ja evankelisten teologien kohtaamisessa 1940-luvun lopulla, näyttäytynyt selvemmin Maallisen ja hengellisen kiistassa ja varmistunut viimeis-

tään väiteltäessä ratkaisukristillisyydestä. Viimeksi mainitut teologiset kysymykset kohtasivat evankelisen herätyslinjan Esa Santakarin kirjoituksessa *Kotimaassa* maaliskuussa 1953. Hän sisällytti kirjoitukseensa Niinivaaran Kauniaisissa lausumat puheenvuorot lähes kokonaisuudessaan muistiinpanojensa pohjalta. Hän kyseli, mitä seurasi siitä teologisesta vakauksesta, ettei ihminen kyennyt tekemään uskonratkaisua Jumalan puoleen:

Mutta mitä se käytännössä merkitsee, että pelastus ja myös herätys on yksin Jumalan työtä? Mitä velvoituksia se asettaa julistuksellemme?

Santakarin kysymys oli lähes päiväkohtainen silloiselle evankelisuudelle. Karstulan opiston rehtorina hän toimi Keski-Suomen piirissä, jossa vasta muutama vuosi aiemmin oli eletty herätyksen hengessä. Opistolle tullessaan hän oli saanut M. I. Kuuselta kehotuksen lukea Oswald Chambersia ja Charles G. Finneytä. Nyt Lutherin Sidotun ratkaisuvallan ja Waltherin *Lain ja Evankeliumin* ilmestyminen hämmensi evankelisten maallikoiden keskuudessa. Jotkut piirisihteereistä kokivat uusien kirjojen ilmestymisen ilmaa puhdistavana. Ratkaisukristillisyyteen saatiin tehdä pesäeroa.

Yrjö J. E. Alanen julkaisi WSOY:n kustantamana kevätalvella 1955 kirjan *Valinta ja vastuu*, jossa käsiteltiin predestinaatio-oppia ennen Lutheria, Lutherilla ja Raamatussa. Alanen kertoi kirjan johdannossa saaneensa aiheen kirjaansa ajankohtaisesta keskustelusta:

”Tästä vaikeasta ongelmasta on keskusteltu, kirjoitettu ja väitelty ainakin meikäläisten pappien kesken. Tuskin on toista teologista kysymystä, joka tällä hetkellä askarruttaisi Suomessa mieliä yhtä kiinteästi.”

Predestinaatio-kysymyksen ajankohtaisuuteen on useitakin syitä. Tärkein lienee se, että Suomen Luterilainen Evankeliumiyhdistys on käännättänyt ja julkaissut Lutherin kuuluisan kiistakirjan *De servo arbitrio* nimellä Sidottu ratkaisuvallalta.

– – Toisena syynä predestinaatio-opin ajankohtaiseksi tulemiseen on Suomessakin huomattavaa suosiota saavuttanut erityisesti Lundin teologisessa

tiedekunnassa virinnyt innokas Luther-tutkimus. Tämän teologisen suunnan, ns. lundilaisen teologian kannattajien keskuudessa pidettäneen ainakin osittain Sidottu ratkaisuvallta-kirjaa eräänä Lutherin pääteoksista, jollei suorastaan kaikkein merkittävimpänä Lutherin teologian ilmaisuna.

Alanen halusi kuitenkin viisusti välttää A. E. Koskenniemen ja hänen ryhmänsä leimaamista lundilaisiksi. Hänen mukaansa predestinaatio-opin hyväksyjä oli niissäkin, jotka eivät muutoin olleet lundilaisia, vaan jotka olivat ”Lutherin suuren arvovallan vuoksi ja ehkä muistakin syistä” omaksuneet opin.

Lauri Koskenniemi arvioi Alasen kirjaa Kotimaassa, ja kertasi kahden vuoden takaisia keskusteluteemoja. Alanen vastasi samassa lehdessä, ja kiitti Koskenniemeä sävyisästä hengestä, vaikka olikin perusasioista päinvastaista mieltä.

Kysymys ratkaisusta ja kääntymykseen tähtäävästä julistuksesta nousi uudelleen ajankohtaiseksi vuonna 1962 Veikko Takalan kirjoittaman arkkhiippakunnan synodaalikirjan johdosta.

Takalan synodaalikirjan kustansi Evankeliumiyhdistys, jonka kustannustoiminnalle se olikin ensimmäinen minkään hiippakunnan synodaalikirjoitus. Sen sekä teologian lisensiaatti Takalan henkilökohtaisen arvostuksen takia kirjaa voidaan tarkastella myös evankelisen liikkeen vallitsevan teologisen linjan tilannekatsauksena suhteessa evankelioimistyöhön ja -liikkeisiin. Kirjaa myös mainostettiin Sanansaattaja-lehdessä poikkeuksellisen näytävästi ja siitä julkaistiin katkelmia. Kirja sai nimen *Herätys ja kääntymys*, mikä jo sinänsä oli lievä vihjaileva kannanotto siihen teologiseen kysymyksenasetteluun, oliko ratkaisukristillisyydessä kysymys aidosta uusi-testamentillisestä herätyksestä.

Luvussa Kääntymyskeskustelu kirkossa ja kirkon vaiheilla Takala väitti, että silloisten kirkossa vaikuttaneiden evankelioimisliikkeiden teologian juuret olivat reformoidussa kristillisyydessä, tarkemmin metodismissa ja kalvinilaisuudessa. Kymmenen vuotta aikaisemmin herätyskristillisyyttä ja kysymystä sidotusta ratkaisuvallasta oli kiistakirjoituksissa tarkasteltu eräänlaisena luterilaisuuden pesänjakona ja lupana edustaa oikeaa luterilaisuutta, mutta nyt Takala ilmaisi käsitykseen, ettei viidennen liikkeen teologia varsinaisesti kuulunut luterilaisuuteen, vaan reformoi-

tuun maailmaan. Perusongelma oli ratkaisuvaatimus. ”Anna elämäsi Kristukselle! Antaudu kokonaan Herran käytettäväksi!”

Missä on siis henkien ero? Ei ole kysymys vain siitä, käytetäänkö uudestisyntymisen sanaa kasteesta vai uskosta taikka molemmista. Ero on siinä, että luterilaiselle kirkolle vieraat virtaukset tarkoittavat uudestisyntymisellä tahdonratkaisu-, kokonaista antautumista. Se on tunne-elämän voimakas kokemus, jonka vaikutukset tulevat heti voimakkaina näkyviin. Hengellisen elämän murros on rakennettu ihmisen oman tahdon elämysten ja pyrkimysten varaan. Uskonkäsitteeseen on tuotu helluntailainen sisältö. Uskoa ei sidota evankeliumin lupauksiin, vaan uskon laatuun, siis ihmisessä tapahtuvaan muutokseen.

Kirja herätti keskustelua. Nyt ei käyty samanlaista sanan säihkettä ja salamointia kuin Tiililän ja isä-Takalan kesken 1940-luvulla tai Niinivaaran kirjan yhteydessä vuosikymmen aikaisemmin, vaan kommentointi oli lyhyttä ja asiallista, mutta se piirsi sitäkin selvemmin linjojen erot. Kahden vuosikymmenen aikana evankelisen liikkeen edustama herätyskristillisuus oli löytänyt teologiset pääpiirteensä ja erottautui omaksi linjakseen ja ryhmäkseen kirkossa ja suhteessa viidenteen liikkeen.

TEEMU KAKKURI